

Postawy wobec zagrożeń i niebezpieczne zachowania a wypadki wśród strażaków PSP

dr Małgorzata Peciłło^a (ORCID: 0000-0003-2148-8781)

W artykule omówiono wybrane aspekty bezpieczeństwa pracy funkcjonariuszy Państwowej Straży Pożarnej (PSP), ze szczególnym uwzględnieniem postaw strażaków wobec zagrożeń – zarówno w czasie treningów, jak i podczas akcji ratowniczych. Analiza obejmuje dane statystyczne o wypadkach przy pracy w PSP z lat 2016–2023 oraz wyniki badania ankietowego przeprowadzonego wśród 251 strażaków. Zwrócono uwagę na świadomość ryzyka, gotowość do reagowania na zachowania niebezpieczne oraz czynniki utrudniające podejmowanie działań na rzecz własnego i zespołowego bezpieczeństwa. Wskazano potrzebę wzmocnienia kompetencji psychospołecznych oraz budowania kultury bezpieczeństwa w służbach ratowniczych.

Słowa kluczowe: strażacy, PSP, wypadki przy pracy, postawy wobec zagrożeń

Selected aspects of the accident risk among firefighters in the SFS

The article discusses selected aspects of occupational safety among officers of the State Fire Service (Państwowa Straż Pożarna, PSP), with particular emphasis on firefighters' attitudes toward risk during both training and rescue operations. The analysis includes statistical data on occupational accidents in the PSP from 2016 to 2023, as well as the results of a survey conducted among 251 firefighters. Attention is given to risk awareness, readiness to respond to unsafe behaviours, and factors that hinder actions aimed at ensuring individual and team safety. The need to strengthen psychosocial competencies and to foster a safety culture within rescue services is highlighted.

Keywords: firefighters, State Fire Service, occupational accidents, attitudes toward risk

^a Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy, kontakt: mapec@ciop.pl.

Wstęp

Strażacy codziennie niosą pomoc w sytuacjach zagrożenia życia, zdrowia i mienia. Ich obowiązki nie ograniczają się wyłącznie do gaszenia pożarów, które stanowią jedynie ok. 20% wszystkich interwencji [1], lecz obejmują również działania związane z wypadkami drogowymi, katastrofami budowlanymi, ratownictwem technicznym oraz usuwaniem skutków klęsk żywiołowych. Interwencje te odbywają się w dynamicznym, nieprzewidywalnym i niebezpiecznym środowisku pracy – często bezpośrednio w strefie zagrożenia.

Jest oczywiste, że w tak trudnych warunkach ryzyko wypadku stanowi nieodłączną część służby ratowniczej. Badania przeprowadzone wśród strażaków w Tucson w stanie Arizona pokazują, że aż 92% respondentów uważało, że wypadków w straży pożarnej nie da się uniknąć. Jednak kiedy pytano ich o konkretne zdarzenia, 76% z nich stwierdziło, że urazom tym można było zapobiec. Co więcej, większość badanych (72%) przyznała, że to sami strażacy odpowiadają za powstawanie ryzyka zawodowego, a niemal połowa (44%) uważała, że to strażacy powinni zarządzać tym ryzykiem na miejscu zdarzenia [2].

Analizy porównawcze ze Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii sugerują, że różnice w liczbie śmiertelnych wypadków wśród strażaków nie wynikają wyłącznie z rodzaju zagrożeń, na jakie są narażeni w czasie akcji, lecz także z czynników systemowych i kulturowych. Teza ta została potwierdzona w badaniu przeprowadzonym wśród 442 dowódców akcji z USA oraz 681 z Wielkiej Brytanii [3].

Z kolei z analizy 213 śmiertelnych wypadków strażaków oraz 1167 rekomendacji National Institute for Occupational Safety and Health (NIOSH) wynika, że większości tych tragedii można było zapobiec. Badacze wskazują, że dominujące w kulturze strażackiej podejście – obejmujące kontynuowanie działań mimo braku zasobów, pomijanie procedur, poleganie na indywidualnym bohaterstwie – jest często głęboko zakorzenione w tradycji i postrzegane jako „normalny sposób działania”. Tolerancja na ryzyko bywa wzmocniana zarówno przez wewnętrzną kulturę organizacyjną, jak i przez społeczny wizerunek strażaka jako bohatera. Tego typu nastawienie, choć nie wynika z braku kompetencji, może realnie wpływać na poziom bezpieczeństwa i prowadzić do niepotrzebnych ofiar [4].

Wheldon i Clark [5] zwracają uwagę, że mimo ogromnych inwestycji w sprzęt ochronny, tworzenie standardów oraz

szkolenia wskaźniki wypadków śmiertelnych wśród strażaków w USA nie uległy znaczącej poprawie. Autorzy wskazują na istnienie silnie zakorzenionej kultury heroizmu i ryzyka, w której działania niezgodne z procedurami bywają honorowane pośmiertnie. Takie podejście, ich zdaniem, może wręcz utrudniać wprowadzenie zmian organizacyjnych i podtrzymywanie niebezpiecznych nawyków. Clark [6] uważa, że w obecnym podejściu do badania przyczyn i okoliczności wypadków przy pracy w straży pożarnej unika się tematów związanych z przywództwem, podejmowaniem decyzji, kulturą organizacyjną czy wpływem stresu oraz czynników psychologicznych na zachowanie strażaków. Tymczasem takie czynniki – w tym presja grupowa, lęk przed odrzuceniem, przywiązanie do tradycji czy sposób komunikacji w strukturze dowodzenia – mogą znacząco wpływać na ryzykowne decyzje i działania. Clark podkreśla, że tylko pełne, systemowe podejście – uwzględniające także komponent psychologiczny – pozwoli skutecznie zidentyfikować i ograniczyć czynniki prowadzące do wypadków śmiertelnych.

Smith i inni wskazują na istotne elementy kultury bezpieczeństwa w straży pożarnej, których właściwe ukształtowanie może stanowić kluczowe narzędzie w prewencji wypadkowej w straży pożarnej. Należą do nich: wsparcie przełożonych, zaangażowanie kierownictwa, jakość polityk i programów bhp, poczucie sprawiedliwości organizacyjnej i uznanie przez kolegów i przełożonych oraz właściwe podejście do zarządzania ryzykiem na miejscu zdarzenia [7]. Wiśniewska wskazuje na konieczność systematycznej oceny kultury bezpieczeństwa wśród strażaków [8]. Jednakże większość prowadzonych w Polsce badań nad kwestiami bezpieczeństwa strażaków podczas akcji ratowniczych skupia się na czynnikach technicznych i materialnym środowisku pracy [9–12].

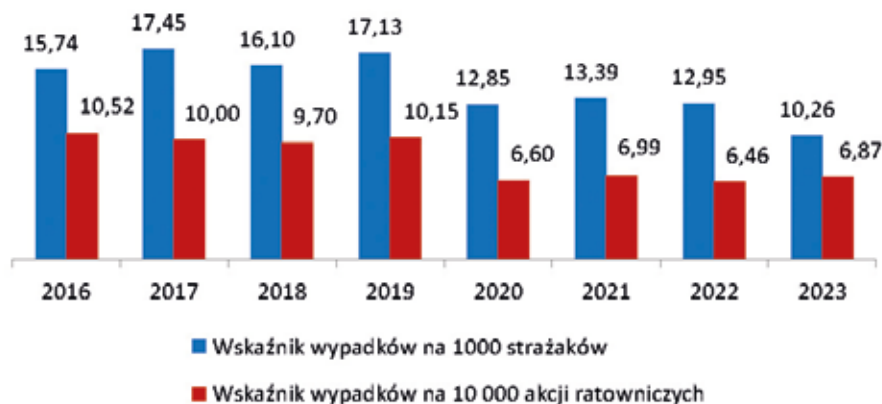
Celem artykułu jest analiza wybranych aspektów bezpieczeństwa pracy funkcjonariuszy PSP, ze szczególnym uwzględnieniem postaw strażaków wobec zagrożeń podczas treningów i akcji ratowniczych.

Wypadki przy pracy w PSP – wybrane aspekty

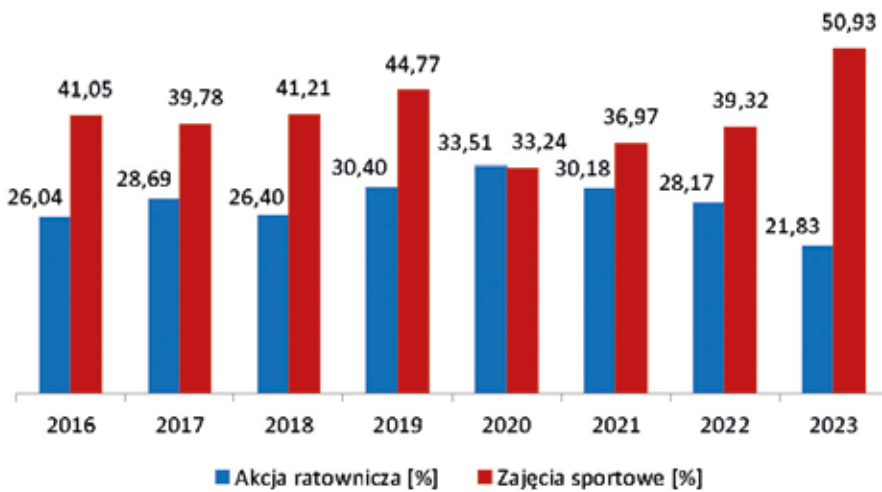
W latach 2016–2019 liczba indywidualnych wypadków przy pracy w PSP wynosiła średnio ok. 1800 rocznie. W okresie pandemii COVID-19 liczba ta zdecydowanie się obniżyła, co było konsekwencją spadku liczby interwencji. Od 2021 r. liczba wypadków indywidualnych wśród strażaków ustabilizowała się na poziomie ok. 1350 zdarzeń rocznie [1].

Wskaźnik wypadków przy pracy wśród funkcjonariuszy PSP pozostaje na relatywnie wysokim poziomie. W latach 2016–2019 liczba strażaków poszkodowanych tylko w akcjach ratowniczych wynosiła od 15 do 17 osób na 1000 funkcjonariuszy, a wskaźnik zdarzeń wypadkowych na 10 tys. akcji ratowniczych osiągnął średnio 10. W latach pandemii (2020–2021) wskaźniki te zmniejszyły się odpowiednio do poziomu ok. 13 oraz niecałych 7. W 2023 r. ich wartości wyniosły odpowiednio 10,26 oraz 6,87 (rys. 1).

Warto zauważyć, że wypadki powstałe podczas akcji ratowniczych stanowiły w ostatnich latach blisko 1/3, a w 2023 r. – już tylko 1/5 wszystkich wypadków w PSP. Znaczny odsetek wypadków przy pracy (ok. 40%) zdarzył się podczas treningów sportowych, a w 2023 r. wypadki w czasie takich treningów stanowiły aż 50%. Wyjątkiem był 2020 r., czyli pierwszy rok pandemii COVID-19, kiedy to liczba wypadków podczas akcji zrównała się z liczbą urazów powstałych w trakcie aktywności fizycznej (rys. 2). Pozostałe wypadki były wypadkami drogowymi oraz wypadkami podczas szkoleń,

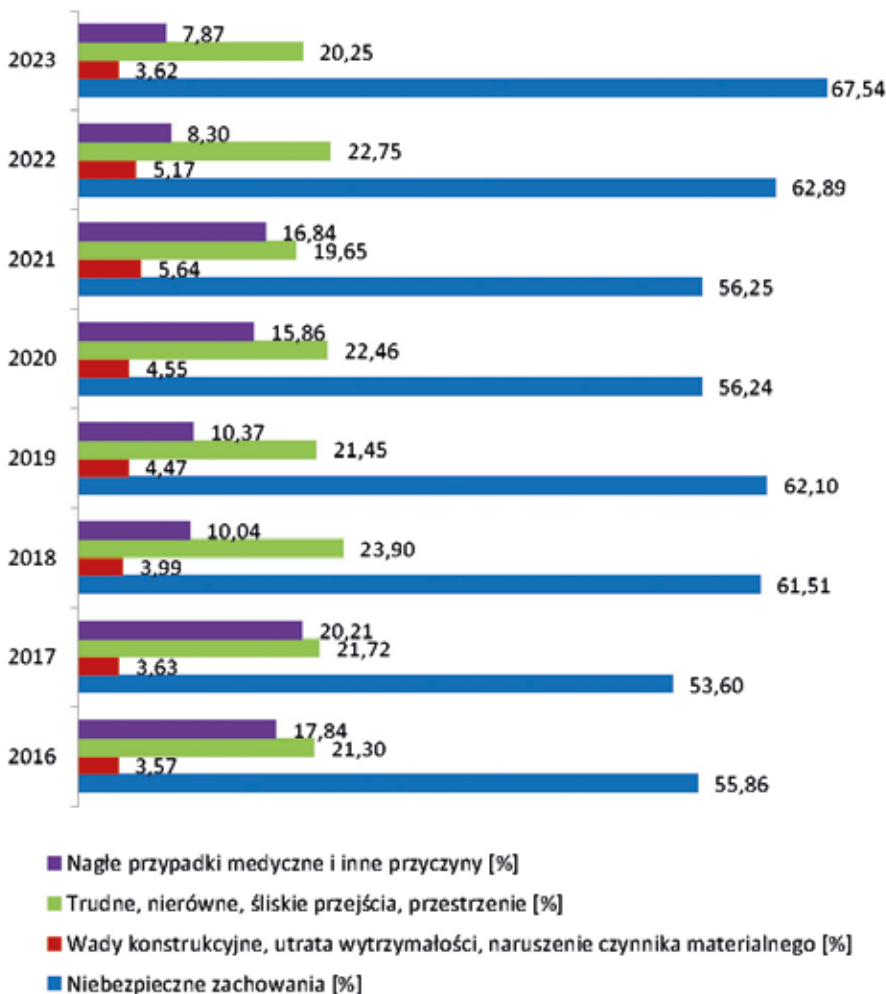

Rys. 1. Wskaźniki wypadków funkcjonariuszy PSP w akcjach ratowniczych w latach 2016–2023 (opracowanie własne na podstawie [1])
Fig. 1. Accident rates among State Fire Service officers during rescue operations in 2016–2023 (own study based on [1])

Rys. 2. Odsetek wypadków funkcjonariuszy PSP w akcjach ratowniczych oraz zajęciach sportowych w całkowitej liczbie wypadków przy pracy w latach 2016–2023 (opracowanie własne na podstawie [1])

Fig. 2. Percentage of accidents involving State Fire Service officers during rescue operations and sports activities in the total number of accidents at work in 2016–2023 (own study based on [1])

Rys. 3. Odsetek głównych przyczyn wypadków przy pracy w PSP w latach 2016–2023 (opracowanie własne na podstawie [1])

Fig. 3. Percentage of main causes of accidents at work in the State Fire Service in 2016–2023 (own study based on [1])

naprawy i konserwacji sprzętu, podróży służbowych oraz innej służby – zarówno w strażnicy, jak i poza nią.

Wśród głównych przyczyn wypadków przy pracy w PSP dominują niebezpieczne zachowania, w tym brak lub

nieprawidłowe stosowanie środków ochrony indywidualnej, nieprzestrzeganie przepisów bhp oraz nieuwaga, nieostrożność lub niewłaściwe zachowania – zarówno własne, jak i osób trzecich. W latach 2016–2019 wymienione czynniki stanowiły

54–62% wszystkich przyczyn wypadków przy pracy w PSP, a w 2023 r. ich udział przekroczył 67%. Drugą co do częstości kategorią przyczyn wypadków przy pracy (ok. 20%) były trudne warunki terenowe (np. nierówne lub śliskie nawierzchnie), a trzecią – nagłe przypadki medyczne i inne przyczyny, które w różnych latach stanowiły od 8% do 21% przyczyn tych wypadków (rys. 3). Czynniki organizacyjne, niewłaściwe przeszkolenie oraz zły stan psychofizyczny strażaka miały udział nieprzekraczający 1% i nie zostały zaprezentowane na wykresie.

Analiza przyczyn i okoliczności wypadków przy pracy oraz cytowane źródła wskazują, że prewencję wypadkową w PSP można istotnie wspierać dzięki kształtowaniu – poprzez działania edukacyjne i informacyjne – postaw i zachowań strażaków. Kluczowe znaczenie ma również odpowiednie wsparcie ze strony przełożonych i współpracowników oraz tworzenie kultury organizacyjnej opartej na współpracy, zaufaniu i otwartości na zmiany.

Badanie zachowań niebezpiecznych oraz postaw strażaków PSP wobec zagrożeń

W 2024 r. przeprowadzono badania kwestionariuszowe dotyczące świadomości zagrożeń oraz postaw wobec tych zagrożeń wśród funkcjonariuszy PSP. Kwestionariusze badawcze zostały przekazane uczestnikom w wersji papierowej za pośrednictwem specjalistów ds. bhp. Udział w badaniu był całkowicie dobrowolny i miał charakter anonimowy. Uzyskano 251 poprawnie wypełnionych kwestionariuszy.

Respondentów poproszono o ocenę własnych postaw i zachowań w odniesieniu do trzech aspektów:

- reakcji na niebezpieczne zachowania kolegów,
- własnych zachowań niebezpiecznych,
- indywidualnego postrzegania bezpieczeństwa i zagrożeń.

W każdej z tych kategorii pytania odnosiły się zarówno do sytuacji podczas akcji ratowniczych, jak i do treningów. Odpowiedzi udzielano w pięciostopniowej skali Likerta, gdzie liczba 1 oznaczała „zdecydowanie nie”, a 5 – „zdecydowanie tak”.

Ankietowani twierdzili, że zarówno podczas akcji, jak i treningów rzadko podejmują ryzykowne działania, chociaż przyznali, że takie zachowania nieco częściej zdarzają się im w czasie treningów niż w czasie akcji ratowniczych (wyniki odpowiednio 4,01 i 4,13). Różnice te są statystycznie istotne ($p < 0,01$). Strażacy twierdzili również, że przeważnie reagują

Rys. 4. Zachowania niebezpieczne wśród ankietowanych strażaków oceniane według pięciostopniowej skali Likerta: 1 oznacza „zdecydowanie nie”, a 5 – „zdecydowanie tak” (opracowanie własne na podstawie badań)
Fig. 4. Dangerous behaviors among surveyed firefighters assessed on a five-point Likert scale: 1 means „definitely not” and 5 means „definitely yes” (own study)

Rys. 5. Średnia ocen dla wskazanych zachowań niebezpiecznych – niższy wynik oznacza wyższy poziom zachowań bezpiecznych (opracowanie własne na podstawie badań)
Fig. 5. Average scores for dangerous behaviours – a lower score indicates a higher level of safe behavior (own study)

na zachowania niebezpieczne swoich kolegów, a skłonność do reagowania na ryzykowne zachowania innych jest nieco niższa (na poziomie 4,01) niż skłonność do niepodejmowania zachowań ryzykownych przez siebie samego (na poziomie 4,15). Różnice te są również statystycznie istotne ($p < 0,01$) (rys. 4).

Na rys. 5 przedstawiono zestaw pytań diagnozujących poziom zachowań niebezpiecznych w PSP. Czerwonym kolorem

zaznaczono pytania z odwróconą skalą ocen – w ich przypadku niższy wynik oznacza wyższy poziom zachowań bezpiecznych. Wszystkie trzy pytania tego typu zostały ocenione poniżej 2, co oznacza, że strażacy wysoko ocenili swoje zachowania bezpieczne. Większość pozostałych pytań, oznaczonych kolorem niebieskim, osiągnęła oceny powyżej 4, co oznacza, że również w tym przypadku strażacy wysoko ocenili swoje zachowania

bezpieczne. Najwyżej respondenci ocenili przestrzeganie zasad bezpieczeństwa podczas akcji ratowniczych (średnia 4,24), a najniżej – reagowanie na brawurę kolegów podczas treningów (3,79) oraz zwracanie im uwagi w sytuacjach łamania zasad bezpieczeństwa (3,88). Dla analogicznych zachowań podczas akcji ratowniczych wyniki były nieco wyższe – odpowiednio 4,06 i 4,02.

W zakresie postaw wobec ryzyka zawodowego średnie wyniki odpowiedzi wskazują, że ankietowani raczej skłaniają się ku przekonaniu, że wypadków nie da się uniknąć (średnia 2,71), a ich występowanie jest wpisane w charakter pracy strażaka (3,11). Ocena możliwości kontrolowania ryzyka w celu zapobiegania wypadkom uplasowała się na poziomie średnim (3,48). Wysoko natomiast oceniono poczucie odpowiedzialności za własne bezpieczeństwo (4,24) oraz za bezpieczeństwo kolegów (4,04). Różnice między tymi dwiema ocenami, choć niewielkie, były istotne statystycznie ($p < 0,01$) (rys. 6).

Analiza statystyczna wykazała silne dodatnie korelacje między oceną skłonności do niepodejmowania zachowań niebezpiecznych podczas treningów oraz podczas akcji ratowniczych ($r = 0,865$, $p < 0,01$). Silne korelacje odnotowano również między oceną skłonności do niepodejmowania zachowań niebezpiecznych w obydwu przypadkach a reagowaniem na ryzykowne zachowania innych (odpowiednio: $r = 0,894$ i $r = 0,850$, $p < 0,01$). Oznacza to, że im strażak PSP jest mniej skłonny do podejmowania zachowań niebezpiecznych w czasie treningów, tym również jest mniej skłonny do podejmowania podobnych zachowań w czasie akcji ratowniczych oraz bardziej skłonny do reagowania na zachowania niebezpieczne swoich kolegów.

Podsumowanie

Dane statystyczne z lat 2016–2023 wskazują, że znaczna część wypadków wynika z indywidualnych zachowań – takich jak nieuwaga, nieprzestrzeganie procedur czy niewłaściwa ocena sytuacji. Dominacja tych przyczyn, których można potencjalnie uniknąć, znajduje potwierdzenie także w badaniach międzynarodowych, m.in. w analizach raportów NIOSH czy pracach Clarka i Wheldona, którzy podkreślają rolę czynników kulturowych w generowaniu ryzyka [5]. Również dane statystyczne publikowane na stronie Komendy Głównej PSP pokazują, że do wielu wypadków dochodzi nie w warunkach ekstremalnych, lecz podczas codziennych aktywności – treningów czy transportu – co podkreśla

Rys. 6. Średnia ocen dla postaw wobec zagrożeń (opracowanie własne na podstawie badań)
Fig. 6. Average ratings for attitudes towards hazards (own study)

znaczenie tzw. rutynowego ryzyka i konieczność ciągłego utrzymywania wysokiej świadomości zagrożeń.

Stosunek wypadków przy pracy w czasie akcji ratowniczych do wypadków w czasie treningów w straży pożarnej w Polsce jest analogiczny do stosunku w innych krajach. Przykładowo, cytowane już badania przeprowadzone wśród strażaków w Tucson wykazały, że 36% wypadków zdarzało się podczas transportu pacjenta, 32% – podczas gaszenia pożarów, a kolejne 32% – podczas ćwiczeń fizycznych [2]. Wśród polskich strażaków jednak zdecydowanie przeważają wypadki podczas treningów, co sugerowałoby częstsze podejmowanie zachowań niebezpiecznych właśnie w czasie treningów niż w czasie akcji ratowniczych (rys. 2). Tymczasem ankietowani strażacy twierdzili, że ich skłonność do niepodjęcia zachowań niebezpiecznych w czasie treningów i w czasie akcji ratowniczych jest praktycznie porównywalna (rys. 4).

Choć ankietowani strażacy deklarowali wysoki poziom odpowiedzialności za własne bezpieczeństwo i bezpieczeństwo kolegów, to jednocześnie wykazywali znacznie mniejszą gotowość do reagowania na popisywanie się brawurą przez swoich

kolegów, zwłaszcza w czasie treningów (rys. 5). Może to świadczyć o istnieniu silnych norm grupowych i presji środowiskowej, które ograniczają otwartą krytykę i interwencję w sytuacjach ryzykownych.

Zwraca również uwagę rozbieżność pomiędzy przekonaniem badanych, że ryzyko zawodowe jest nieuniknione, a deklaracją stosunkowo dużej kontroli nad pojawieniem się ryzyka wypadkowego (rys. 6). Taka ambiwalencja może być skutkiem kulturowych uwarunkowań charakterystycznych dla środowiska służb ratowniczych.

Przeprowadzone analizy pokazują, że bezpieczeństwo strażaków zależy nie tylko od procedur i wyposażenia, lecz także od czynników kulturowych i psychospołecznych. Zauważona sprzeczność między przekonaniem o nieuchronności ryzyka a poczuciem wpływu na jego ograniczanie wskazuje na potrzebę dalszych badań, które pozwolą lepiej zrozumieć te mechanizmy.

Zrealizowano na podstawie wyników VI etapu programu wieloletniego pn. „Rządowy Program Poprawy Bezpieczeństwa i Warunków Pracy”, finansowanego w zakresie zadań służb państwowych ze środków Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej. Zadanie nr 6.ZS.10 pt. „Działania wspierające kształtowanie

świadomości i postaw wobec szeroko rozumianych zagrożeń służb ratowniczych na miejscu zdarzeń”. Koordynator programu: Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Biuletyn informacyjny Państwowej Straży Pożarnej za lata: 2005, 2010, 2015, 2020, 2021, 2023.
- [2] Poplin G.S i in., *Establishing a proactive safety and health risk management system in the fire service*, „BMC Public Health”, 2015, 15: 407.
- [3] Kambarian E. i in., *Contrasting safety attitudes, behaviours and practices in US and UK firefighters*, „Safety Science”, 2025, 189: 106884; doi: 10.1016/j.ssci.2025.106884.
- [4] Kunadharaju K., Smith T.D., DeJoy D.M., *Line of duty deaths among U.S. firefighters: An analysis of fatality investigations*, „Accident Analysis and Prevention”, 2011, 43(5): 1117–1180.
- [5] Wheldon K., Clark B.A., *Can We Identify Human Factors in Firefighter Occupational Fatalities on The Fire Ground?*, „Human Factors in Firefighter Fatalities”, 2024: 1–9; https://firepsychology.org/wp-content/uploads/2024/03/FIRE_HumanFactorsFirefighterFatalities_2024.pdf.
- [6] Clark B.A., *Is it time to add a psychological section to our NIOSH reports?*, Fire Rescue, 2024; <https://www.firerescue1.com/incident-reports/is-it-time-to-add-a-psychological-section-to-our-niosh-reports>.
- [7] Smith T.D. i in., *Multi-level safety climate associations with safety behaviors in the fire service*, „Journal of Safety Research”, 2019, 69: 53–60.
- [8] Wiśniewska M.Z., *Safety Culture and Its Measurement Methods in the Fire Service*, „Zeszyty Naukowe SGSP”, 2023, 86: 241–256; doi: 10.5604/01.3001.0053.7157.
- [9] Andruszkiewicz W., Kapusta M., Nowak-Senderowska D., *Identyfikacja i ocena typowych zagrożeń na stanowisku pracy strażaka-ratownika*, Kraków: Wydawnictwo AGH, 2011.
- [10] Koronkiewicz I., *Narazanie zawodowe funkcjonariuszy PSP*, Białystok: PIS MSWiA, 2004.
- [11] Pałęga M., Rydz D., *Identyfikacja zagrożeń i analiza poziomu wypadkowości na stanowisku pracy strażaka*, „Zeszyty Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Technika, Informatyka, Inżynieria Bezpieczeństwa”, 2018, VI: 609–621.
- [12] Wejman M., Przybylski K., *Identyfikacja zagrożeń na stanowisku strażaka zawodowego*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej. Organizacja i Zarządzanie”, 2013, 59: 69–84.

**KWARTALNIK
POŚWIĘCONY
ZAGADNIENIOM
BEZPIECZEŃSTWA
I OCHRONY ZDROWIA
ORAZ ERGONOMII
W ŚRODOWISKU
PRACY**

INTERNATIONAL JOURNAL OF

JOSE

Occupational Safety and Ergonomics

